

*La Capital
Valenciana
durant
el Segle XVIII*

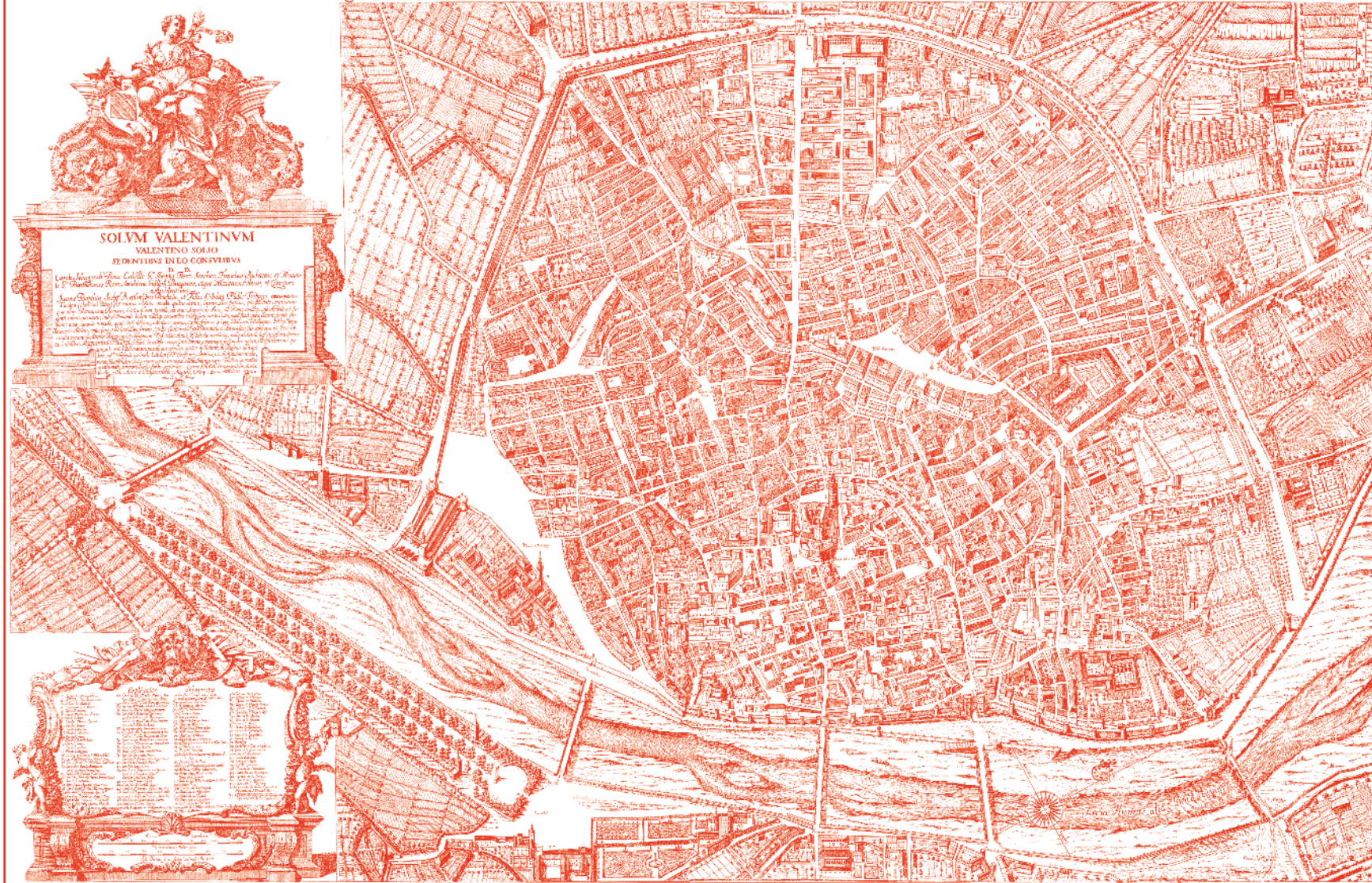
LA MAQUETA
DE LA CIUTAT DE VALÈNCIA
SEGONS EL PLÀNOL DE TOSCA

UNA MAQUETA DEL SEGLE XXI

Valencià

VALENTIA EDETANORUM vulgo DEL CID DELINEATA A D^o THOMA UINCENTIO TOSCA CONGR. ORATORIJ PRESBYTERO

D'APRÈS TOMÀS VICENT TOSCA - ca. 1738
VALENTIA EDETANORUM vulgo DEL CID

UNA
MAQUETA
DEL
SEGLE
XXI

LA MAQUETA
DE LA CIUTAT DE VALÈNCIA
SEGONS EL PLÀNOL DE TOSCA

«62. Como vamos de este pueblo (El Grao) á Valencia queda el río á la izquierda. El camino es ancho y divertido, ya por las huertas que hay á uno y otro lado quanto alcanza la vista, ya por la multitud de coches, calesines y tartanas que lo cubren; sus laderas están plantadas de nogales y álamos hasta las inmediaciones de la Alameda, que empieza junto al puente del Mar, y sigue hasta el inmediato llamado del Real.

La multitud de árboles que la componen oculta el río y la capital; pero apenas se sale de la alameda se descubre el ancho cauce, regularmente seco, y los edificios, torres y cúpulas de la ciudad, la qual presenta la vista que he procurado dibujar en la estampa adjunta, tomada desde San Pio V. Aquí forman las casas una calle, continuada hasta mas allá del puente de Serranos, donde tuerce hácia el nordeste con nombre de calle de Murviedro, principio del camino real de Barcelona, por cuyo rumbo vamos á proseguir la descripción de los pueblos y tierras que le caen hácia poniente. La calle de Murviedro es un arrabal tan capaz, que podría por sí sola formar una ciudad decente. Prolóngase cerca de un quarto de legua con edificios unidos á una y otra acera, sin los muchos que quedan ocultos en el campo; disminuye al fin el número de casas, y se descubre por todas partes un terreno igual, fértil y sumamente aprovechado. Cañaños, trigos, maíces, judías y hortalizas ocupan alternativamente las áreas, sobre las quales sale aquel inmenso bosque de moreras, cuyo fruto es casi imposible calcular.»

Antonio Josef Cavanilles

OBSERVACIONES SOBRE LA HISTORIA NATURAL,
GEOGRAFÍA, AGRICULTURA, POBLACIÓN Y FRUTOS
DEL REYNO DE VALENCIA.

Imprenta Real, Madrid, 1795, p. 1

LA MAQUETA
DE LA CIUTAT DE VALÈNCIA
SEGONS EL PLÀNOL DE TOSCA

UNA MAQUETA DEL SEGLE XXI

La Capital Valenciana durant el Segle XVIII

El Museu Valencià de la Il·lustració i de la Modernitat, MuVIM, inaugurat en juliol de l'any 2001, està orientat cap a l'estudi i difusió del pensament del moviment il·lustrat del segle XVIII i cap a l'anàlisi de les etapes anteriors i posteriors a aquell moment històric: des dels temps medievals fins els nostres dies. En conseqüència, i en el si de l'esmentat arc cronològic, el MuVIM vol ajudar a explicar la forma que tenim de veure i d'entendre la vida: vam ser i som «el museu de les idees», el museu on es reflexiona sobre bona part de les idees que han mogut i mouen el món.

A més de l'exposició permanent, de les exposicions temporals i de diverses iniciatives, la instal·lació al MuVIM —el març de 2003— d'una maqueta basada en el plànol de Tosca fou un component molt important del projecte d'aquest museu llavors capdavanter: els visitants van poder accedir a la visió de la capital valenciana en el segle XVIII, el Segle de les Llums o de la Il·lustració, i —entre molts aspectes possibles— comprovar l'aparença d'una ciutat europea de l'Antic Règim, l'estat pretèrit de determinades construccions monumentals que encara existeixen, o les transformacions urbanes efectuades durant els últims segles. Tota aquesta informació ens permet reflexionar sobre l'evolució de la nostra ciutat: tant sobre els aspectes més positius del procés, como sobre aquells que han suposat un indubtable empobriment patrimonial, fruit en ocasions de l'especulació més descarnada sobre edificis i entorns. Així doncs i des d'ara, arran la reinstal·lació de la maqueta al hall del museu el juliol de 2016, es fa possible novament l'encontre dels nostres ciutadans i dels forasters amb la València il·lustrada i amb els interrogants que aquella realitat urbana pot provocar-nos.

Les grans maquetes històriques de ciutats tenen unes possibilitats pedagògiques que aprecien, i prou bé, molts educadors i progenitors. Sabedors d'això, els impulsors d'aquesta maqueta del Cap i Casal dels valencians van dur a terme la iniciativa amb el propòsit, lloable a totes llums, que constituïra un punt d'atracció permanent del turisme familiar, escolar i cultural; amb l'actual reinstal·lació aquell desig es fa vigent altra vegada i els diversos públics tenen un motiu més per a visitar el MuVIM.

LA MAQUETA
DE LA CIUTAT DE VALÈNCIA
SEGONS EL PLÀNOL DE TOSCA

UNA MAQUETA DEL SEGLE XXI

EL PLÀNOL DEL PARE TOSCA

El sacerdot Tomàs Vicent Tosca i Mascó (1651-1723), científic adscrit al moviment dels *novatores*, innovadors o precursors del pensament il·lustrat, seria conegut com «el capellà de les ratlletes». Aquest apel·latiu obeïa al seu treball d'elaboració d'un detalladíssim plànol del Cap i Casal, on havia de recollir-se el traçat dels carrers, places i edificis de la nostra capital.

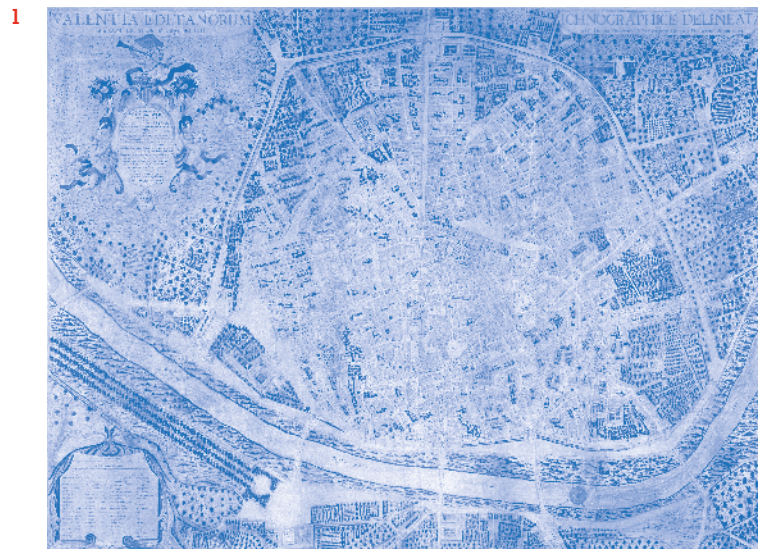
El plànol manuscrit del Pare Tosca fou acabat de dibuixar l'any 1704 —és posterior en quasi un segle a l'enllestit per Antonio Mancelli (1608) amb traços més esquemàtics— i es conserva actualment al Museu Històric Municipal de València, a la seu central de l'Ajuntament de València.

Probablement cap al 1738, quan Tosca ja havia faltat i la ciutat superava els 45.000 habitants, va posar-se a l'abast del públic una versió gravada i reduïda del seu plànol en la impremta d'Antoni Bordázar d'Artazu.

El gravat, que passats els anys es va convertir en l'obra cartogràfica més famosa i difosa de la capital valenciana, era obra de José Fortea i reflectia alguns canvis que s'havien donat en l'urbs des de la Guerra de Successió. Però també mostrava un dels impactes patits pel regne valencià com a conseqüència del Decret d'abolició dels Furs del 29 de juny de 1707: mentre que el plànol original portava escrita tota la toponímia en valencià, la nova versió feia un ús sistemàtic del castellà a l'hora de nomenar els diversos llocs de la ciutat.

1 TOMÀS VICENT TOSCA - 1704
VALENTIA EDETANORUM aliis
CONTESTANORUM, vulgo DEL CID

2 D'APRÈS TOMÀS VICENT TOSCA - ca. 1738
VALENTIA EDETANORUM vulgo DEL CID

L'ÈPOCA DEL PLÀNOL

CARLOS FRANCIA · 1755
DIBUIX DEL PALAU REIAL, VALÈNCIA

Les dècades de la primera meitat del segle XVIII eren per als valencians, i molt clarament, temps de *Nueva Planta*, de centralització política i cultural als territoris de la península Ibèrica governats des de Madrid. Però aquells eren també temps per a que seguien esclatant les proclames i els treballs dels científics i pensadors innovadors, o *novatores*, radicats a l'antic regne de València. I el marc cronològic per tal que s'afiançara la figura de Gregori Mayans, veritable pont entre l'esmentat grup intel·lectual —actiu a cavall dels segles XVII i XVIII— i la generació il·lustrada valenciana de la segona meitat del Segle de les Llums (Joan Andrés, Antoni Josep Cavanilles, Gabriel Ciscar, Jordi Juan, Joan Baptista Muñoz, Francesc Pérez Bayer, etc.).

Perquè el lector se situe davant l'Espanya i l'Europa adjacents a l'elaboració del plànol gravat que comentem, direm que durant aquells anys el rei Felip d'Anjou fundaria a la capital espanyola la *Real Academia de la Historia* i la *Real Academia de Medicina*, i disposaria la construcció —també a Madrid— del *Palacio Real*; Gregori Mayans (bibliotecari entre 1733 i 1740 de la cort madrilenya) editaria la *Vida de Miguel de Cervantes Saavedra* i *Orígenes de la lengua española*, i Feijoo seguiria donant a llum el seu *Teatro crítico universal*; Voltaire escriuria les *Lettres anglaises* o *Lettres philosophiques*, i David Hume publicaria *A Treatise of human nature*; Jordi Juan i Antonio Ulloa participarien en l'expedició de La Condamine al viregnat del Perú, Maupertuis es posaria en marxa cap a Lapònia —com els anteriors, també per a documentar la forma exacta de la Terra— i Carl von Linné (Linneus) publicaria el *Systema naturae*; Frederic II de Prússia envairia Silèsia i, quasi contemporàniament, Händel estrenaria l'oratori *Messiah*...

LA MAQUETA DE VALÈNCIA SEGONS EL PLÀNOL DEL PARE TOSCA

Les Corts Valencianes encomanaren fa dècades una recreació tridimensional de la València dihuitesca, elaborada bàsicament en fusta i mostrada en diverses exposicions de temàtica històrica. Però la constitució del Museu Valencià de la Il·lustració i de la Modernitat, MuVIM, va propiciar que l'entitat titular del mateix, la Diputació de València, sufragara la construcció d'una nova maqueta que seguira com a guia el plànol de Tosca (en la seua versió gravada) i fóra exhibida permanentment en el hall del museu.

La maqueta va necessitar, per a la seua laboriosa realització per part de l'equip dirigit per Vicente Gómez Herraiz, de l'assistència documental (pel que fa a iconografia, bibliografia i cartografia) de Fernando Muñoz Nebot, llavors Cap de la Unitat de Documentació de la Diputació de València.

La restauració del plànol original dibuixat per Tosca —gràcies als treballs aixoplugats per la Subsecretaria de Promoció Cultural de la Conselleria de Cultura i Educació de la Generalitat Valenciana— va contribuir també a l'arribada a bon port de la iniciativa de la Diputació: durant el procés de construcció de la maqueta es va poder disposar de les imatges ampliades de certs detalls necessaris per a la correcta interpretació del plànol gravat.

En la publicació enllestida en ocasió de la instal·lació de la maqueta al MuVIM —el març de 2003— es recollien uns textos que, en bona part, podem fer nostres ara, quan el hall del museu torna a estar dedicat a una de les imatges més emblemàtiques del Segle de les Llums valencià:

«La nova maqueta, construïda a escala 1:500, té una extensió de 24 metres quadrats, està policromada i s'ha realitzat en materials plàstics i fusta. Per a reproduir la vegetació (entre la qual destaca un nombre d'arbres pròxim als 7.500) s'han usat polímers.

Tots els edificis de la ciutat (incloent-hi les més de 450 illes de cases) s'han tallat i pintat a mà per acreditats artesans de la miniatura, en un exercici paragonable als esforços més reeixits de la península Ibèrica, Europa i el Món pel que fa a la construcció de maquetes històriques de ciutats [...]».

L'observador atent de la maqueta podrà detindre's en moltes fites de la geografia urbana de la València de ca. 1738: les restes de la muralla d'època musulmana, el Palau de la Generalitat, Sant Domènec, la Llotja i el Consolat de Mar, la Seu catedralícia i el Miquelet, el Patriarca, Sant Pius V, la Basílica de la Mare de Déu dels Desemparats, El Carme, Santa Caterina, Sant Joan de l'Hospital, Sant Joan del Mercat, Sant Martí, Sant Esteve, la Trinitat, Sant Agustí, l'Hospital General, Sant Francesc, el Remei, l'antiga Casa de la Ciutat (actual jardí adjacent al Palau de la Generalitat), la Ciutadella, el Palau Reial, les dotze entrades, portes i portals, de la muralla de 1365 —en particular les monumentals portes de Quart i dels Serrans— i els cinc ponts sobre el riu Túria existents en el segle XVIII. S'ha de fer constar que algunes de les construccions més emblemàtiques de la València dihuitesca, com ara l'Escola Pia, l'Església i Convent de l'Orde de Montesa, és a dir «el Temple», o la Duana —actual Tribunal Superior de Justícia—, no estaven alçades quan va elaborar-se el plànol. Igualment, l'espectacular portada barroca del Palau del Marquès de Dos Aigües encara no existia.

En la construcció de les reproduccions d'edificis i paisatges de la maqueta van intervindre nou persones, que van invertir unes 80.000 hores de treball. A més hi van col·laborar dos escultors, un arquitecte, un informàtic, un lacador i diversos fusters, metal·lúrgics, pintors, electricistes, etc.

En el seu moment, el MuVIM i la Unitat de Documentació de Presidència de la Diputació van «agrair especialment la col·laboració prestada durant els treballs d'elaboració de la maqueta per part de Jesús Villalmanzo (Arxiu del Regne de València), Juan Luis Corbín Ferrer (Arxiver de la Diòcesi de València) i Manuel Marzal (Director del Centre de Restauració de la Conselleria de Cultura)».

LA MAQUETA
DE LA CIUTAT DE VALÈNCIA
SEGONS EL PLÀNOL DE TOSCA

UNA
MAQUETA
DEL
SEGLE
XXI

EL PLÀNOL MANUSCRIT,
EN PARAULES DE
VICENÇ Mª ROSSELLÓ (2007)

«[...] Tosca triangulà la ciutat des de torres i campanars i reomplí la xarxa amb un itinerari meticulós dels carrers, situant-ne sobretot les confluències i prenent apunts dels detalls, fins i tot de les façanes i mitgeres.
[...]

Aquesta obra de Tomàs V. Tosca fou el resultat d'un encàrrec municipal, l'execució del qual s'allargà tres o quatre anys. El lliurà el 1704 i, en concepte d'honoraris, l'autor va rebre 150 lliures. A banda de l'exemplar destinat a l'Ajuntament, pot ser que hi haguera una segona còpia. Allò segur és que el va dibuixar sobre la paret de la seua cel·la (allí on convocava les tertúlies científiques i les classes) de la casa de l'Oratori on el van veure Maians, cinquanta anys després, i Orellana, devers 1800. En efecte hi ha algun detall de la retolació, com els topònims que corren en sentit "vertical", que suggereix que es va realitzar no sobre una taula o un pupitre de dibuix, sinó sobre un pla no horitzontal.
[...]

L'original, de 5,44 m², es troba exposat irresponsablement [l'any 2008] a la llum directa, malgrat la restauració de 1999, a l'antesala de l'Arxiu Municipal de València. Està dibuixat a ploma i lleument acolorit amb aquarel·la o llapis (blau i, sobretot, roig a les teulades i verd per a la vegetació), sobre fulls de vitel·la enganxats que fan un rectangle de 203,5 x 267,5 cm.
[...]

La representació "isomètrica" dels edificis és més fidel quan són importants o representatius —els centres del poder—, inclosos murs, portals i ponts que apareixen al primer pla. El traçat dels carrers (que mai no és alterat per la falsa perspectiva, aleshores dita "militar") condiciona radicalment el contingut tridimensional i la visibilitat de les façanes, el detallisme de les quals arriba a portals, finestres i galeries. Les cobertes assumeixen un gran protagonisme perquè senyalen de fet les unitats constructives i/o parcel·làries.
[...]

De més a més dels edificis representatius i els habitatges més trivials, Tosca mostrà certa atenció per la vegetació i els conreus, tal volta per motius decoratius. Extramurs l'arbrat malda per respondre a la realitat, per exemple, dibuixant les moreres que envoltaven les parcel·les, els solcs de les dedicades a l'hortalissa, amb llurs séquies, i els jardins d'esplai, més tost geometritzats.
[...]

Vicenç Mª Rosselló: «Tomàs V. Tosca. El realisme urbà d'un il·lustrat», *Mètode* 53, Primavera 2007.

<http://metode.cat/Revistes/Monografics/>

L'Arxiu Històric —convertit en Museu— va ser reformat i condicionat a l'any 2009.

**EL PLÀNOL GRAVAT,
EN PARAULES DE
VICENÇ Mª ROSSELLÓ (2007)**

Cartografia/Tomas-V-Tosca
«Les circumstàncies havien canviat. El pare Tomàs V. Tosca –que no havia pogut enllestir el seu segon globus terraquí “per causa dels avalots públics”– havia finat el 1723. Els seus mentors i amics, tots, militaven al camp “botifler”, proborbònic, com també el seu feel deixeble Antonio Bordázar, que mai no va manifestar vel·leïtats “regnícoles”. En aquest nou ambient, de Nova Planta acceptada mollament, es gesta o consuma la publicació del plànol gravat de València que sovint ha estat atribuït a Tosca, tot i que només es tracta d’una versió aliena i pòstuma, segons va observar F. Taberner (1984) fa temps.

El títol complet diu “VALENTIA EDEANORUM vulgo DEL CID DELINEATA A DRE THOMA UINCENTIO TOSCA CONGR. ORATORU PRESBYTERO”. Comparat amb l’original, n’han desaparegut els contestans, l’adverbi *ichnographice* i l’any. Les quatre planxes calcogràfiques, conservades a l’Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles, totalitzen 93 x 140 cm de superfície gravada. Sota la cartel·la superior hom ha afegit en lletra anglesa: *Propiedad de la Academia de Bellas Artes*. Els exemplars supervivents més antics deuen ser d’una estampació de Benet Monfort, el 1769. Durant el segle xx han abundat diverses reduccions a escales diferents, les quals han creat l’equivocada imatge de perfecta miniatura. La tècnica del gravador és relativament acurada, però desmereix prou quan –a grandària real– hom compara amb el fi dibuix del P. Tosca. Cal reconèixer, tanmateix, que la feina de burinar és més dura i la reducció d’escala exigia generalització.

Bordázar en fou el responsable. La “popularització”, no prevista probablement, cal atribuir-li-la.

De les escales gràfiques se’n trau una proporció d’1/1.770, que ve a ser la meitat de la del manuscrit. Els canvis a la façana de la ciutat són escassos, però notables. Al cantó nord-oest de la Casa d’Armes apareix un gran tambor emmerletat que ara amenaça la ciutat suspecta. El portal del Real s’ha barroquitat amb una cimera sobre la testera afegida, resultat justament d’un projecte de Tosca. El riu ha accentuat el seu trenat o *braiding*, tal volta per a cridar l’atenció sobre l’abandonament del caixer. [...]

Una diferència fonamental separa l’original proclamat i el plànol gravat: la llengua. Els pocs noms que han cebut a la reducció estan en castellà. Al peu de la llegenda hi ha una frase concloent: *En obsequio del Revo PeDr. Tomas Vicente Tosca su Maestro*, afegida per un burí menys hàbil que el de Fortea. Òbviament, la data de 1705 és apòcrifa, ja que el document recull construccions posteriors que obliguen a retardar la impressió, almenys, a 1738. En efecte, Bordázar inicià la revisió el 1735, lligada amb l’aixecament del mapa de la Particular Contribució que no va lliurar a l’Ajuntament fins a 1743, com ha deixat clar A. Faus».

Vicenç Mª Rosselló: «Tomàs V. Tosca. El realisme urbà d’un il·lustrat», *Mètode* 53, Primavera 2007.

<http://metode.cat/Revistes/Monografics/Cartografia/Tomas-V-Tosca>

CONDICIONS D'ACCÉS

La visita de la maqueta és gratuïta, i lliure sense més limitació que l'horari del museu:

Obert de dimarts a dissabte, de 10 a 14 i de 16 a 20, i el diumenge, de 10 a 20.

Tancat els dilluns, i els dies 1 de gener, 19 de març, 1 de maig i 25 de desembre.

La ubicació de la maqueta facilita l'accés a la instal·lació de les persones usuàries de cadira de rodes.

COM ARRIBAR AL MUVIM

- En tren, a cinc minuts a peu de l'Estació del Nord de RENFE/ADIF.

- En autobús urbà:

Línies EMT 5, 60 i 62 (pel Carrer Guillem de Castro)

Línies EMT 9, 11, 27, 61 i 71 (pel Carrer Quevedo).

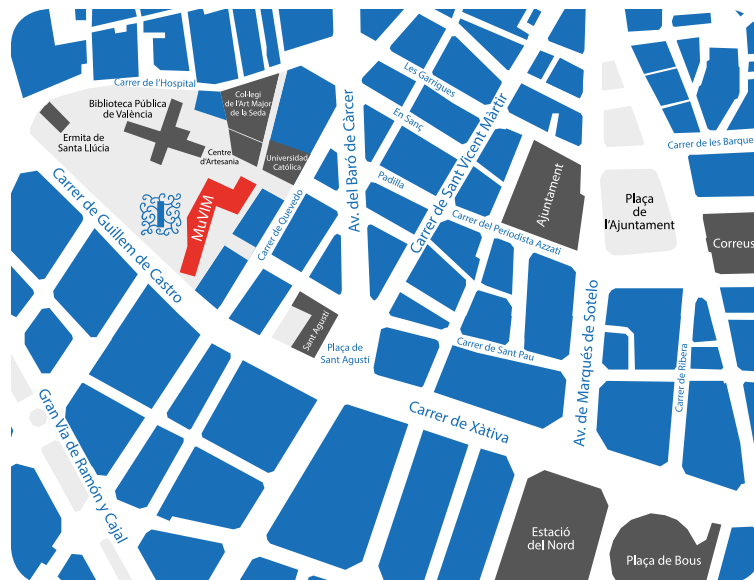
- En metro:

Línia 3 (estació de Xàtiva)

Línies 1 i 2 (estació Plaça d'Espanya)

- Aparcaments pròxims:

Carrer Guillem de Castro i Plaça de Sant Agustí.

MÉS INFORMACIÓ

Per a servir de punt d'encontre i de reflexió sobre el passat, el present i el futur de la nostra societat, dels seus aconseguiments i de les seues contradiccions, el MuVIM disposa de l'exposició permanent *L'aventura del pensament*, visible en quatre idiomes: valencià, castellà, anglés i francès. Igualment, el museu acull restes arqueològiques d'una torre islàmica i exposicions temporals ubicades en la Sala Alfons Roig, la Sala Parpalló i la Sala Alta, i diferents activitats —conferències, cursos, seminaris i congressos, tallers didàctics, visites guiades, concerts, cicles de cinema, etc.— celebrades en la Sala Gregori Mayans, en l'Aula de didàctica i en altres dependències del museu.

Telèfon general i de reserves per a l'exposició permanent:

(+34) 963 883 730

Pàgina web:

www.muvim.es

Correu electrònic:

muvim@dival.es

Xarxes socials:

- <https://twitter.com/muvim>
- <https://www.facebook.com/elMuVIM>
- <https://www.flickr.com/photos/muvim/>
- <https://www.youtube.com/user/MUVIM>
- <https://issuu.com/muvim>
- <https://plus.google.com/114893899786400389020/posts>
- <https://www.pinterest.com/muvim>

DIPUTACIÓ DE
VALÈNCIA
Àrea de Cultura

 MuVIM
Museu Valencià
de la Il·lustració
i de la Modernitat

